

УДК 811.111(07):378.147

DOI 10.36550/2522-4077-2021-1-193-461-465

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Олена ГЛАДКА (Кривий Ріг, Україна)

ORCID: 0000-0002-9128-1551

email: helenglad25@gmail.com

ГЛАДКА Олена. КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ. У статті розглянуто особливості формування граматичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у процесі реалізації комунікативного підходу; конкретизовано поняття "граматична компетентність майбутнього вчителя" та її складові, до яких відносять граматичні знання, граматичні навички (рецептивні та репродуктивні) та граматична усвідомленість (здатність студентів реєструвати та розпізнавати граматичні явища в усному і писемному мовленні, особливості та закономірності їх утворення та функціонування); запропоновано та обґрунтовано види комунікативних вправ, характерних для формування граматичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у процесі реалізації комунікативного підходу.

Ключові слова: граматична компетентність; майбутній учитель; іноземна мова; комунікативний підхід, вправа.

HLADKA Olena. COMMUNICATIVE APPROACH TO FORMING FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' GRAMMATICAL COMPETENCE. *The article deals with peculiarities of forming future foreign language teachers' grammatical competence in realization of communicative approach. The notion "future teacher's grammatical competence" and its constituents are specified. The constituents of foreign language teachers' grammatical competence comprise grammatical knowledge, grammatical skills (receptive and reproductive) and grammatical awareness (students' ability to register and recognize grammatical phenomena in oral and written speech, features and patterns of their formation and functioning). The types of communicative exercises, characteristic for the formation of grammatical competence of future foreign language teachers in the process of realization of the communicative approach, are offered and substantiated. The grammatical competence of the future foreign language teacher as a component of professional competence can be defined as intuitive (determining the creative and spontaneous use of language) and intellectual (which can be manipulated consciously) knowledge and ability to use grammatical resources of the language which can be achieved due to the integrated approach to learning grammar material, which provides an organic combination of conscious and subconscious components in the learning process, which will ensure their success in further professional activities. While communicative approach realization communicative (linguistic) tasks are prioritized. After all, it is the latter that bring the development of grammatical skills and abilities closer to the conditions of real communication - motivated and purposeful. Each grammatical structure can be carefully processed and automated thanks to the creative approach of the teacher to the selection of tasks.*

Key words: grammatical competence, future teacher, foreign language, communicative approach, exercise

Постановка проблеми. Зміна ставлення до вивчення іноземної мови закладена у державних навчальних програмах: сьогодні це вже не просто навчальний предмет, а життєве уміння. Згідно з програмою, володіння іноземною мовою – це не знання сукупності правил і граматичних конструкцій, а уміння використовувати мову в повсякденному житті. Таке зміщення акценту збігається із сучасною тенденцією – компетентнісним підходом до навчального процесу, за яким спілкування іноземною мовою є однією з десяти ключових компетентностей людини XXI століття (Шаленко, 2019).

Дійсно, за комунікативним підходом традиційна модель навчання іноземної мови, у якій граматичний аспект був пріоритетним, поступається умінням практичного використання мови. Проте формування граматичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови набуває більш широкого значення у контексті комунікативного навчання, зміщуючи акцент із навчання граматичного матеріалу заради формування граматичних навичок та умінь на навчання граматичного матеріалу як інструменту для продукування власного коректного висловлювання.

Вищезазначене зумовлює необхідність розгляду особливостей комунікативного підходу до формування граматичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблема формування граматичної компетентності завжди привертала увагу методистів. У дослідженнях останніх років необхідно виокремити роботи авторів, які внесли вагомий внесок у розробку різних аспектів даного феномену, окреслили зміст і структуру граматичної компетентності (О. Ветохов, Г. Воронцова, Р. Мартинова, Н. Складенко, В. Цетлін та ін.), дослідження яких були присвячені визначенню змісту навчання граматичного матеріалу й пошуку ефективних методів викладання. Над питанням формування відповідної компетентності працювали такі вчені як Ю. Павлов, П. Сисоєв, С. Ніколаєва, В. Сафонова, А. Херш та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що у методиці викладання іноземних мов висвітлено чимало аспектів формування граматичної компетентності на різних етапах навчання, у різних типах навчальних закладів, проблема формування граматичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови за комунікативним підходом не була об'єктом спеціального дослідження і донині не отримала належного теоретичного обґрунтування.

Формулювання цілей статті. Тому завданням статті є дослідити особливості формування граматичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у процесі реалізації комунікативного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування граматичної компетентності тих, хто вивчає іноземну мову, завжди належало до ключових завдань у процесі викладання. Дійсно незалежно від типу мотивації та цілей навчання, важко переоцінити важливість ґрунтового знання граматичного складу мови, умінь та навичок користування граматичними структурами. Таким чином, незважаючи на прийнятий як провідний той чи інший підхід до викладання мови, питання формування граматичної компетентності студента залишається актуальним, відрізняючись лише специфікою підходу.

Згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти (Загальноєвропейські рекомендації, 2003), граматична компетентність - це "здатність розуміти й виражати значення, продукуючи і розпізнаючи правильно оформлені згідно з цими принципами фрази та речення (що є протилежним заучуванню та відтворенню їх як стійких формул)". До основних особливостей вищезазначеного феномену відносять неусвідомлене вживання граматичних форм рідної та іноземної мови, згідно з законами і нормами граматики (рід, число, відмінок тощо) чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних форм (Артюшкіна, 2016); внутрішнє невербалізоване знання граматичної системи мови, знання морфологічної й синтаксичної системи мови (типології форм), а також набору правил (Поршнева, 2008: 73].

На відміну від студентів інших спеціальностей, студент факультету іноземних мов педагогічного ВНЗ повинен досягти високого рівня сформованості граматичної компетентності завдяки інтегрованому підходу до навчання граматичного матеріалу, який передбачає органічне поєднання свідомих і підсвідомих компонентів у процесі навчання, що забезпечить йому успіх у подальшій професійній діяльності. Таким чином, граматична компетентність майбутнього вчителя іноземної мови як складова професійної компетентності може бути визначена як інтуїтивні (що зумовлюють творче та спонтанне використання мови) та інтелектуальні (якими можна маніпулювати свідомо) знання і здатність користуватися граматичними ресурсами мови.

Отже, складовими граматичної компетентності є граматичні знання, граматичні навички (рецептивні та репродуктивні) та граматична усвідомленість (здатність студентів реєструвати та розпізнавати граматичні явища в усному і писемному мовленні, особливості та закономірності їх утворення та функціонування).

Як зазначає О. Вовк, граматична компетенція забезпечує системне знання лексичного, морфологічного, синтаксичного, фонетичного та орфографічного аспектів мови для побудови осмислених і зв'язних висловлювань; володіння граматичними поняттями, а також засобами вираження граматичних категорій; навички і вміння адекватно використовувати граматичні явища в мовленнєвій діяльності в різноманітних ситуаціях спілкування для

розв'язання мовленнєво-розумових проблемних завдань (Вовк, 2008: 6).

Отже, граматична компетентність - це наявність у майбутнього спеціаліста відповідних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, які можна подати у вигляді конструкта таких компонентів: мотиваційного, гностичного, діяльнісного та особистісного (Горохова, 2014) та може бути визначена як знання і здатність користуватися граматичними ресурсами мови (Шаленко, 2019).

Рівень сформованості граматичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови має дорівнювати С1 за шкалою CEFR. Згідно із шкалою успішності стосовно граматичної структури він характеризується “високим рівнем граматичної правильності; помилки трапляються рідко і вони майже непомітні”(Шаленко, 2019). Ознаками вищезазначеного рівня сформованості граматичної компетентності є уміння:

- вибрати синтаксичні структури, які відповідають комунікативним намірам;
- прогнозувати синтаксичні схеми висловлювання;
- подолати внутрішньомовну інтерференцію – фальшиву аналогію в утворенні й вживанні граматичних форм;
- пов'язувати речення в межах надфразових єдностей (здатність граматично узгоджувати члени речення, узгоджувати їх форми в часі, вживати синтаксичні синонімічні структури);
- узагальнювати граматичні поняття;
- володіти засобами вираження зв'язків і відношень між фразами й лексемами висловлювання;
- автоматично “зчитувати” граматичні риси (Тригуб, 2014: 76).

Для ефективного формування граматичної компетентності потрібна раціональна система вправ, яка має забезпечити: підбір необхідних вправ, що відповідають характеру навички чи вміння; визначення необхідної послідовності вправ; розташування навчального процесу та співвідношення його компонентів; систематичність і регулярність виконання вправ; взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності (Шаленко, 2019: 75), (Тригуб, 2014).

Серед некомунікативних, умовно-комунікативних та комунікативних вправ, особливе місце займають найбільш творчі і найскладніші для учнів, комунікативні вправи. Мовленнєві (комунікативні) вправи направлені на вироблення у студентів нового складного уміння – уміння мобілізувати засвоєний мовний матеріал з метою здійснення мовної комунікації. Вправи поступово стають більш творчими і все більше наближаються до невимушеного акту мови.

Як відомо, за комунікативним підходом із чотирьох видів мовленнєвої діяльності (читання, письмо, говоріння та сприймання на слух) особлива увага приділяється двом останнім. Так дійсно, пріоритетним завданням комунікативного підходу є подолання мовного бар'єру. Проте доведено, що перехід від комунікації на базовому рівні до професійного рівня володіння іноземною мовою потребує від студента гармонійного поєднання на високому рівні всіх складових іншомовної комунікативної компетентності, а насамперед цілеспрямованого розвитку граматичної компетентності.

На відміну від традиційного підходу формування та розвиток граматичної компетентності у процесі реалізації комунікативного підходу передбачає зміщення акцентів від некомунікативних до комунікативних вправ. Адже, саме останні наближають розвиток граматичних навичок та умінь до умов реального спілкування – вмотивованого та цілеспрямованого. Кожна граматична структура може бути ретельно опрацьована та автоматизована завдяки творчому підходу викладача до відбору завдань.

Так, під час опрацювання теми “Modal Verbs” доцільними будуть вправи із складання власних / парних / групових висловлювань за темами “Life in the Future”, “The Code of Rules and Regulations in an Office/University”, “Advice to a Friend in Need”, пріоритетними будуть завдання із складання мікродіалогів за запропонованими темами. Наприклад,

Read the situation and make up a dialogue based on it using the following modal verbs and modal related expressions: *should, ought to, had better, might, may, could* and the correct tense of the infinitive.

1. *Sam lied to his teacher and, when she found out, she was very angry. What do you say to him?*
2. *A student has just come into the classroom and left the door open. It is noisy outside. What do you say to him?*
3. *A friend can't find her mobile phone. You think he has left it in the car. What do you say to him? etc.*

Опрацьовуючи тему “Degrees of Comparison of Adjectives” можна запропонувати креативне завдання із написання статті для факультетського блогу із порівняння туристичних атракцій, які відвідали студенти під час подорожі / канікул або підготувати *General Knowledge Quiz* із порівняння відомих місць, людей, подій.

Під час вивчення “Passive” доречним буде завдання із підготовки статті про відкриття виставки / галереї тощо. Наприклад,

A new art gallery opened in London. You are a TV reporter. You have been given the task to report the event. Use passive forms.

Комунікативним завданням для автоматизації “Causative Form” рекомендовано наступне:

1. *Your friend has recently built a house and is still working on it. He is writing an email to his brother telling him about his new home.*
2. *You are preparing for the wedding. Prepare a dialogue with your mother about the state of your preparations. Discuss what you have had done recently, what you are having done tomorrow, what you are going to have done at the weekend.*

Зв’язне висловлювання за будь-якою комунікативною ситуацією завжди має на меті автоматизацію тієї чи іншої граматичної структури. Так, розповідаючи про найбільш захопливу подорож студент практикує Past Tenses; говорячи про плани на майбутнє – різноманітні Future Forms; складаючи інструкцію, користується Present Simple; надаючи поради, автоматизує вживання модальних дієслів; міркуючи про мрії – Second Conditional, порівнюючи одногрупників, результати змагань, туристичні атракції використовує Degrees of Comparison of Adjectives.

Висновки з даного дослідження і перспективи. У висновках доцільно зазначити, що формування граматичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у процесі реалізації комунікативного підходу має свої специфічні риси, а саме підпорядкованість пред’явлення граматичного матеріалу комунікативній ситуації та збільшення питомої ваги комунікативних вправ – мотивуючих до спілкування та висловлювання власної думки, власних спостережень, вражень та ідей. Перспективним вбачається розробка комунікативних граматичних вправ для кожного етапу навчання задля успішного формування граматичної компетентності у процесі реалізації комунікативного підходу тих, хто навчається.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Артюшкіна Л.М. Мовленнєва компетентність як складова комунікативного процесу державних службовців / Л. М. Артюшкіна, О. М. Рудь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // soipro.narod.ru/documents/konf_zhuk/artushkina_rud.doc
2. Вовк О.І. Сучасна стратегія формування англійської граматичної компетенції у студентів-філологів / О.І. Вовк // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. - 2008. - № 27. - С. 5-10.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва] – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Горохова Т.О. Граматична компетенція як складова професіограми студента-філолога / Т. О. Горохова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://core.ac.uk/download/pdf/19666912.pdf>
5. Поршнева Е. Р. Грамматические концепты и способы их построения при изучении иностранного языка / Е. Р. Поршнева, О. В. Спиридонова // Иностр. яз. в шк. – 2008. – № 6. – С.73 – 77.
6. Тригуб І.П. Формування граматичної компетенції у студентів ВНЗ у процесі вивчення англійської мови / І.П. Тригуб // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2014. – №10. – С. 74 - 77.
7. Шаленко О. Іноземна мова: від навчального предмета до життєвого уміння [Електронний ресурс] / Олександр Шаленко – Режим доступу до ресурсу: <http://www.britishcouncil.org.ua/year-of-english/updates/blog/foreign-language-life-skill>.

REFERENCES

1. Artyushkina, L. M. (2016). Movlennieva kompetentnist yak skladova komunikatyvnoho protsesu derzhavnyh sluzhbovtziv. [Language Competence as a constituent part of civil servants' communicative process].
2. Vovk O. I. (2008). Suchasna stratehiya formuvannya anhlo-movnoyi hramatychnoyi kompetentsiyi u studentiv-filolohiv. [Modern strategy of formation of English grammatical competence in students of philology], pp. 5-10.
3. Zagalnoyevropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia (2003). [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment]. Kyiv: Lenvit, 273 p.
4. Horokhova, T. O. (2014) Hramatychna kompetentsiya yak skladova profesiogramy studenta-filoloha [Grammatical competence as a component of a student-philologist' professional profile].
5. Porshneva, Ye. R. (2008) Grammaticheskiye kontsepty i sposoby ikh postroyeniya pri izuchenii inostrannogo yazyka [Grammatical competence as a component of a student-philologist' professional profile], pp. 73 – 77.
6. Tryhub, I.P. (2014) Formuvannya hramatychnoyi kompetentsiyi u studentiv VNZ u protsesi vyvchennia anhliys'koyi movy [Formation of university students' grammatical competence in the process of learning English], pp. 74 -77.
7. Shalenko O. (2019) Inozemna mova: vid navchal'noho predmeta do zhyttyevoho uminnya [Foreign language: from the subject to life skill].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Гладка – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови з методикою викладання Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: формування граматичної та фонологічної компетентності студентів, навчання різних видів академічного письма, навчання креативного письма та читання, формування міжкультурної компетентності студентів, розвиток критичного мислення студентів на заняттях з іноземної мови на основі Таксономії Блума.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Olena Hladka – PhD, dotsent of the Chair of the English Language with the Methods of Teaching at the Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Scientific interests: forming students' grammatical and phonological competence, teaching academic writing, creative writing and reading, forming intercultural competence, developing students' critical thinking skills based on Bloom's Taxonomy in the English classroom.